

**ALMANYA'DA YAŞAYAN AZERBAIJAN KÖKENLİ BİR YAZAR:
ORHAN ARAS*****Asuman GÜRMAN ŞAHİN¹****ÖZ**

1960'lerden itibaren Almanya'ya işçi olarak yerleşen Türkler, yaşadıkları ülke içerisinde gelişen yazın hayatında da kendilerine yer bulmuştur. Almanya'da Gelişen Türk Edebiyatı üzerine pek çok çalışma yapılmıştır. Bunca çalışmaya rağmen Almanya'da yaşayan Türk sanatçıların hayatları ve eserleri üzerine yapılan çalışmaların eksikliği dikkat çekicidir.

Almanya'da yaşayan Türkiye kökenli yazarların ele alındığı literatür çalışmalarında, hakkında bilgiye rastlanılmayan yazarlardan Orhan Aras üzerinde, tarafımızca hayatı ve eserlerine dair yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Bu çalışmada ise ailesi Azerbaycan'dan Türkiye'ye göçmüş, kendisi Türkiye'de doğup, yaşamını Almanya'da sürdüren Orhan Aras'ın Almanya'da gelişen Türk edebiyatındaki yerinin tespiti amaçlanmıştır. Bu tespit, iki aşamada gerçekleştirilmiştir. İlki Orhan Aras'ın içinde yer aldığı ikinci kuşak yazarlarla ortak noktaları; ikinci aşama ise yazarın içinde yer aldığı kuşaktan ayrılan karakteristik özellikleri tespit edilerek ortaya konulmuştur. Onun içinde yer aldığı kuşak yazarlarından ayrılan en önemli hususiyeti, Türkiye'den Almanya'ya gitmesine rağmen aile kökeninin dayandığı Azerbaycan konuları ve şivesinin ön plana çıkmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Göçmen Edebiyatı, Göç, Almanya, Azerbaycan, Orhan Aras, yazar, şair.

**AN AZERBAIJAN AUTHOR LIVING IN GERMANY:
ORHAN ARAS****ABSTRACT**

Turks, who have emigrated to Germany as workers, have found a place in literature for themselves in the country they lived. In Germany, lots of studies have been conducted on the development of Modern Turkish

---

* Bu makale, "Asuman Gürman Şahin, Orhan Aras'ın Hayatı ve Eserleri Üzerinde Bir Değerlendirme, (Dan. Yrd. Doç. Dr. İrfan Murat Yıldırım), Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa 2009." çalışmasından hareketle hazırlanmıştır.

¹ Dr., asumangurman@hotmail.com.

Literature. However, a lack of studies on Turkish artists' lives and literary works is noteworthy.

A master's thesis was prepared by the writer of this paper about the life and literary works of Orhan Aras- an author about whom there is no information in the literature on authors of Turkish origin living in Germany. The purpose of the current study is to identify and plot where Orhan Aras stands in the Turkish literature developing in Germany as an author whose family migrated from Azerbaijan to Turkey, and who was born in Turkey and has been living in Germany. The analysis is conducted in two stages. In the first stage, the shared characteristics of second generation authors including Orhan Aras are presented, and in the second stage unique characteristics of the author are introduced. The foremost characteristic of the author distinguishing him from his contemporaries is his Azerbaijani accent and themes rooted in his family.

Keywords: *Immigrant Literature, migrant, Germany, Azerbaijan, Orhan Aras, author, poet.*

I. Giriş

Almanya, 1950'li yıllardan sonra ekonomik planlamaları gereğince birçok ülkeden işçi ihtiyacını karşılamak için girişimlerde bulunmuştur. 30 Ekim 1961'de "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Almanya Federal Cumhuriyeti Hükümeti Türk Firmaları İşçilerinin İstisna Akdi"yle Türkiye'den Almanya'ya ilk işçi göçü başlamıştır. Bu ülkede, en kalabalık işçi nüfusuna sahip Türklerin büyük bir çoğunluğu, nesiller boyunca hayatlarını devam ettirmiştir (Şahin, 2000: s. 2). İlerleyen yıllarda ise ekonomik, siyasî vb. gibi nedenlerle Türkiye'den Almanya'ya göç devam etmiştir. Orhan Aras da 1982 yılında Türkiye'de yaşadığı siyasî ve ekonomik sıkıntılardan ötürü, daha önce Almanya'ya işçi olarak gitmiş bir Türk kıızıyla evlenerek Almanya'ya göç etmiştir.

1. Orhan Aras'ın Hayatı

Azerbaycan'dan İğdir'a göç etmiş bir ailenin çocuğu olan Orhan Aras 1963'te dünyaya gelmiştir. İlkokuldan sonra ailesinin yanından ayrılmış, ortaokulu İğdir'ın merkezinde, Artvin'de başlayıp Kars'ta devam ettirdiği lise öğrenimini ise Erzurum öğretmen okulunda tamamlamıştır. 1970'li yıllarda Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasî gerilim, liseyi farklı şehirlerde okumasına sebep olmuştur. Böylece Aras, erken yaşlardan itibaren gurbetle tanışmıştır.

Sahip olduğu siyasî fikrin aksiyoner gençlerinden biri olan Aras'ın okuduğu pek çok eser, içindeki Türk birliği inancını daha da kuvvetlendirmiştir. Bunun üzerine, Azerbaycan'a daha da

yakınlaşmış, o yıllarda Azerbaycanlı Hüseyin Cavit (1882-1941), Ahmet Cevat (1882-1930) gibi şairleri tanımış ve eserlerini severek okumuştur. Özellikle Şehriyar (1906-1988) ve onun dillere destan “Heyder Babaya Selam” adlı şiiri, içindeki Azerbaycan sevgisini perçinlemiştir. Bu millî ülkü, büyük açılımlar göstererek bütün Türkistan’a yayılmıştır.

1970 kuşağının içinde ve olayları bizzat yaşayan Orhan Aras’ın hafızasında o yıllar her zaman canlılığını korumuştur:

“...Doğrusu hayata dar bir pencereden bakıyordum. Kafamda her şey siyah ve beyazdı. Sağcılar iyi, solcular kötüydü. Herkes Türklerin düşmanıydı. Devlet kutsaldı. Her şeye sadece ve sadece milli çizgiden bakıyordum. Yoksulluğumuz, kaybolup giden aşklarımız, daha bir el tutamamanın özlemi yoktu kafamda. Şimdiki kuşaktan tek farkımız çok okumamızdı. Hemen hemen her şey hakkında az çok bilgimiz vardı. Saatler süren tartışmalar yapıyorduk. Ama hayatı tanımiyorduk. Hayatla ilgili fikirler üretemiyorduk. Hiç bir düşüncemiz şahsi değildi. Hep tarihin övüncü ile oyalanıyorduk. Viyana’ya kadar bütün ülkeler bizimdi ve bir gün bizlerin olacaktı. Doğrusu o karamsar yıllarda karamsar değil hep ümitliydim. Ama içimde bir yara hep sızlıyordu. Bu sanıyorum sevgisizlikti. Sevgiye muhtaçtım. Belki de bu yüzden kitaplarımda hep sevgi arayışı oldu. Sevdiğim kızlarla ilişkileri hep siyasi çalışmalara kurban ediyordum. Hatta beni çok seven bir solcu kızı sadece solcuydu diye üzmetten zevk alıyordum. Hep hayal kırıklıkları ve şiddet... Hayat görüşümü etkileyen etkenler vatan, Turan ve şiddetti...”(Gürman Şahin, 2009: s. 183).

“... 70’li yıllar, bizim neslimiz için bir kör dövüşünün, bir çıkmazın, korkunç hayallerin ve hayal kırıklıklarının gerçekleştiği yıllardı. Okullar, birer eğitim yuvasından çok gladyatörlerin birbirini öldürdüğü Roma’nın o ünlü arenalarına benziyordu. Herkes kutsal bir davanın safında olduğunu iddia ediyor ve karşısındakini hainlikle, satılmışlıkla suçluyordu. O zamanki düşüncelerimize göre, herkes birilerinin adamıydı ve bir yerlerden besleniyorlardı. Sürekli karşı saftaki düşmanlardan(!) öfkeyle söz ediyor, başka ülkelerin insanlarıymışçasına ülkeyi savunma psikozuna giriliyordu!”(Gürman Şahin, 2009: s. 183).

Üniversiteyi okuduğu yıllar ise 1980 sonrasına denk gelmektedir. Lise yıllarına göre daha sakin bir dönem geçirmiştir. Öğretmen lisesi mezunu olmasına rağmen Eskişehir Anadolu Üniversitesi’nde ekonomi eğitimi görmüş; ilk ciddi şiirlerini de bu dönemde yazmıştır.

Ailesinin yaşadığı ekonomik sıkıntılar, Aras'ın ilk gençlik yıllarında eğitimi için gurbeti yaşamasına neden olurken yine aynı sebeplerle hayatındaki en büyük ve önemli ayrılışın da sebebidir. 1982 yılında Almanya'ya gidebilmek için orada yaşayan Iğdır'lı bir hanımla evlenmiştir. Almanya'ya gidişini ve ilk günlerdeki alışma sürecini *Azerbaycan Davamız* (1998) adlı eserinde şu şekilde dile getirmektedir:

*“Heç bilmezdim döngeler var, dönüm var
Ayrılık var, itginlik var, ölüm var.*

Üstat Sehriyar'ın dediği gibi, 'ayrılık'ın ne olduğunu bilmezdim. Daha doğrusu bu kadar uzun, ıstıraplı, yakıcı ve korkunç olduğunu bilmezdim. 1982 yılı hayatımın dönüm noktası oldu. Türkiye'yi ve Türkiye'deki dostlarımı her şeyin üzerinde gören biri için yabancı bir ülkede yapayalnız yaşamak nedir, onu orada öğrendim. Her şeye yeniden başlamak ve yalnızlıkların içerisinde insanın kendi kendisiyle mücadeleye kalkışması kolay bir şey değildi. Dostunuz, eleştirmeniniz, teşvikçiniz kendiniz olmak zorundasınız. Kendi içinizde yaratmanız gereken 'ikinci ben' bazen size düşman da olabilir. Her şeyi kötü ve çirkin göstererek hayatı sizin gözünüzde cehenneme çevirebilir. Yahut da tam tersi olabilir. Sizi olduğunuzdan daha bilgili, daha değerli, daha güzel, daha zengin göstererek sizi uçurumdan aşağı attırabilir. Yani insanın kendini tanıma süreci içinde kendisiyle baş başa kalışı ne kadar yararlı ve gerekli olsa da o kadar tehlikelidir.

O günler sanki demir bir kafesteydim. Şehre indiğimde, tramvaylar, arabalar, fabrikalar, binalar, tabelalar ve duygusuz soğuk insanlarla karşılaştım. Öyle insanlar ki, demir bakışlı, demir tozuna batırılmış insanlar... Bana dost olmayan, beni selamlamayan, benimle aynı duyguları paylaşmayan insanlarla ortak yanım ne olabilir ki?...” (Aras, 1998: s. 24–25).

İktisat eğitimi almış; fakat bu sahada çok az çalışmıştır. Almanya'da siyasî çalışmalar vasıtasıyla insanlarla birlikte olabilmenin tek yolunun sendikal aktivitelerden geçtiğini görmüş ve bu yöne ağırlık vermiştir. Eğitimli birisi olması eserlerinin içeriğini ve kendisini birinci kuşak yazar ve şairlerden farklı yere koymuştur. Çünkü onlar gibi yazmaya, göçün insan psikolojisi üzerindeki tesirlerinden bahsederek başlamamıştır. Azerbaycan'a, çerçeveyi genişlettiğimizde, Türk dünyasına duyduğu ilgi onun kaleminin ağırlık noktasını meydana getirmiştir.

Yazarın uzun yıllar anne ve babasının doğduğu topraklardan uzakta kalması, Azerbaycan’a duyduğu hissiyatı daha da artırmıştır. Onun için Azerbaycan ve özellikle Karabağ bir davadır. Bu davayı çözebilmek için de Türk birliğine ihtiyaç olduğunu savunmaktadır. Bu yöndeki çalışmalar için Azerbaycan’dan getirttiği kitapları okuyarak eski anavatanını yakından tanımaya çalışmıştır. Aras’ın Azerbaycan’la ilgili ilk aktif çalışması 20 Ocak 1990 yılında Rusya’nın Azerbaycan halkına uyguladığı zulüm üzerine, arkadaşlarıyla Azerbaycan Dayanışma Komitesi kurmaya karar vermesidir. Bu dernek, Almanya’da faaliyette bulunan diğer derneklerle 20 Ocak olayını protesto için 3 Şubat 1990 yılında Köln’de miting düzenlemiştir. Mitingden sonra yine Orhan Aras’ın başkan yardımcılığında kurulan yeni komite, 1990’da çalışmalarına hız kazandırmış ve yeni kurulacak Azerbaycan dernekleriyle ilgili çalışmalarını tamamlamıştır. Komitenin bundan sonraki hedefi, Azerbaycan’la kurulması gereken ilişki olmuştur. Komite, o yıl Azerbaycan’a gitmiştir. Aras’ın Azerbaycan’la ilk kez kucaklaşması bu yıla rastlamaktadır.

Almanya’daki komite işlerini hızlandırmıştır. 1993 yılının Mayıs ayında Azerbaycan’ın tekrar karışması üzerine, 3 Mayıs 1993’te bir bildiri kaleme almışlardır. Çalışmaları sürerken, Bonn’daki Azerbaycan Büyükelçiliği bu topluluğu dışlamak ve aradaki bağı koparmak istemiş; bunun üzerine, arada geçen çeşitli diyaloglar sonucu ilişkiler tamamen kopmuştur. Daha sonra Aras, Avrupa’da Azerbaycan lobisi kurmak için girişimlerde bulunmuş, bunun için Haydar Aliyev’le görüşmüş; ancak bu girişimleri de sonuç vermemiştir.

Aras’ın Türk dünyasıyla ilgili çalışmaları bireysel olarak halen devam etmektedir. Azerbaycan için onlarca broşür, makale ve üç kitap yazmıştır. Hâlâ Azerbaycan’da çıkan *525-ci Qezét* adlı gazetede günlük köşe yazıları yazmaktadır. Aynı zamanda da Azerbaycan Yazarlar Birliği fahri üyesi ve Avrupa Bürosu rehberidir. Bunların yanı sıra Almanya’daki ilk Türk özel televizyonu “Der Erste Deutsch Türksch Fernschender (SANDER)”in medya bölümü başkanıdır. Aras, Hessen Eyaleti sendikasının yönetim kurulundadır. Şimdi ise Lahn Dill bölgesi sendika yöneticisidir.

Aras için Avrupa, Türk kültürünün ne denli büyük olduğunun farkına vardığı bir yerdir. Burada Doğu ile Batı’yı kıyaslama imkânı bulmuş; Türk ve İslâm kültürünün üstünlüklerini keşfetmiştir. Ama fütihat ve başka ülkeleri sahiplenme duyguları, içinde tatlı birer hatıra olarak kalmıştır. Kendi alanıyla ilgili seminerlere katılmakta,

toplantılar düzenlemektedir. Ayrıca Aras, Avrupa'da Türk kültürünü tanıtmayı kendine görev addetmiştir. İşinin yanında çeşitli gazetelerde yazılar, roman ve şiirler kaleme almıştır. Türkçe yazdığı eserlerinin yanı sıra bir eseri de Almanca yayımlanmıştır. Aynı zamanda Aras'ın 2008 yılında kaleme aldığı *Son Cennet* adlı romanı, Uluslararası Şahmar Ekberzade Edebiyat ödülüne layık görülmüştür.

Almanya, Aras'ın hayatının dönüm noktasıdır. Çünkü Avrupa'ya gittikten sonra karşılaştığı ırkçılık olayları, fikirlerinde değişimlere yol açmış; özellikle İslâm'a saldırılar, ister istemez onu savunma pozisyonuna geçirmiştir. Tüm yaşananlar dergi, gazete ve çeşitli elektronik ağlarda yazılarının ana fikrini oluşturmuştur.

2. Orhan Aras'ın Edebî Kişiliği

Orhan Aras'ın edebî kişiliğinin oluşmasında ilk etken ailesidir. Daha sonra köyü, eğitimi, Azerbaycan ve bir gurbet mekânı Almanya gelmektedir. Yazar, küçük yaşlardan itibaren ailesinin Azerbaycan'dan göçünün hikâyeleriyle büyümüş ve göçün ailesi üzerinde yarattığı daüssıla, hüznün ve özlem gibi duygulara tanıklık etmiştir. Bu duygular yazarın hayal ve düşünce dünyasının temellerini oluşturmuştur. Bu süreçte, özellikle annesinin ayrı bir yeri vardır. Annesinin anlattığı masallar, dilinden düşürmediği maniler ve şiirler sanatçı kimliğinin ilk tohumlarıdır. Köyünde Ramazan gecelerinde anlatılan Kerbela hadisesi, halk hikâyeleri ve destanlar onun edebî yönünün birer parçasıdır. Tam manasıyla kitapların dünyasına ve edebiyat âleminin içine girmesi lise yıllarına denk gelmiş; bu yıllarda daha çok okumaya ve hatta amatör yazılar yazmaya başlamıştır. Ardından Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun (1906-1966) romanları ile tanışması düşüncelerinin Türklük bilinciyle yoğrulmasında etkili olmuştur. Biraz da döneminin yarattığı atmosfer sonucunda, zengin bir edebî birikime sahiptir. Edebî kişiliğini oluşturmada önemli rol oynayan şahsiyetler ise Hüseyin Nihal Atsız (1905-1975), Peyami Safa (1899-1961), Ahmet Hamdi Tanpınar (1901-1962), Necip Fazıl Kısakürek (1904-1983), Ziya Gökalp (1876-1924) ve Cemil Meriç'tir (1916-1987).

Aras'ın sanatçı kimliğinde Halk Edebiyatı önemli bir yere sahiptir. Özellikle de Âşık Edebiyatı onun şiirlerinin temelini oluşturmaktadır. İlk şiir kitabı *Karabağ'ın Gözyaşları* (1990) tamamıyla Halk Edebiyatından beslenmiştir. Aras, Halk Edebiyatının önemli bir türü olan ağıtla çok küçük yaşlarda tanışmıştır. Kardeşlerinin çoğunun daha yedi aylık olmadan ölmesi sonucu annesinin yanık yanık ağıtlarına tanık olmuştur. Sanatçı yalnızca Halk Edebiyatı ürünlerine bağlı kalmamıştır. Divan Edebiyatından Modern

Türk Edebiyatına, Alman Edebiyatından Almanya'da gelişen Türk edebiyatına kadar pek çok yazarın eserlerini okumuştur.

Divan Edebiyatını, aşkın hazinesi olarak gördüğü için bu edebiyatın yok olmasını savunan yazarlarımız arasındadır. Hâlâ gizemini koruyan ve çözülmeyi bekleyen zengin bir kültürün yaşatılması taraftarıdır. Günden güne ivmesi artarak devam eden dildeki yozlaşmanın, okuyucuyu Divan Edebiyatından uzaklaştırdığını iddia etmektedir. Oysaki bir şairin olgunlaşabilmesini, bu edebiyatın kaynaklarıyla yeterince beslenmesine bağlamaktadır.

Alman edebiyatını yakından takip eden ve ilgilenen Aras, bu edebiyatla ilgili şunları söylemektedir:

"... Almanlardan en sevdiğim Hermann Hesse'dir. Thomas Mann bilmiyorum hoşuma gitmedi. Stefan Zweig çok önemli. Heinrich Böll çok değerli. Günther Grass'ı da sevemedim. Klasiklerden W. Goethe ve Schiller'i sevdim. İlk kez Almanya'da başlayan dinde reform dalgası da Alman edebiyatını derinden etkilemiştir. İnsanın içsel, ruhanî özgürlüğü vs. İkinci Dünya Savaşı sonrası Alman Edebiyatı, darmadağın edilen bir ülke nedeniyle büyük psikolojik travmalarla doludur. Bunu Grass'ın ve Böll'ün romanlarında açık şekilde görürüz.

Günümüz Alman edebiyatı otobiyografiler, romanlar ve denemelerle adeta geçmişle bir hesaplaşma fırtınasına dönüşmüştür. Wolfgang Hilbig, Erich Loest, Monika Maron, Ch. Wolf gibi yeni dönem yazarları çevre kirliliğini, ahlaki çöküşleri ve kendisini bir kâbusun içinde bulan insanları anlatırlar..." (Gürman Şahin, 2009: s. 189).

Duygu ve düşünce dünyasını çok zengin edebî kaynaklarla beslemeye özen gösteren yazar, yalnızca Türk ve Alman edebiyatından okumalar yapmakla yetinmemiştir. Çağdaş Türk yazarı Cengiz Aytmatov'un (1928-2008) eserlerinin yanında Rus klasiklerini okumuş, Fransız, İngiliz ve Norveç edebiyatının ürünlerini de tanıma fırsatı bulmuştur.

Edebî kimliğinin yanı sıra daha çok siyasî ve kültürel tebligatçı kimliği ile de tanınmaktadır. Çünkü *Azerbaycan Davamız* adlı eserinde de belirttiği gibi hayatında uzunca bir dönem dava adamı olarak yerini almıştır. Aynı zamanda okul yıllarından başlayarak, bulunduğu yerlerde siyasî ve kültürel derneklerde kurucu ve yönetici olması da bu yönünü daha baskın hale getirmiştir. Öyle ki, Avrupa gençliği Aras'ı daha çok siyasî ve kültürel çalışmalarıyla tanımaktadır. Görüldüğü gibi sadece yazılarının kabuğuna hapsolmemiştir.

3. Almanya'da Gelişen Türk Edebiyatı

1960 yılından itibaren Almanya'ya göçen Türkler, bir anda daha önce neredeyse hiç tanımadıkları, alışık olmadıkları yepyeni bir kültürün içinde kendilerini bulmuştur. İş hayatından aile yaşantısına, komşuluk ilişkisinden teknolojik aletlere kadar alışmaları ve uyum göstermeleri gereken yeni bir kültürle karşı karşıya kalmışlardır. Elbette ki tüm bu yaşananlar onlar için bir kültür şokudur. İşçi göçü, Almanlar açısından değerlendirildiğinde de durum pek farklı değildir. Çünkü onlar da kendilerinden çok farklı hususiyetlere sahip milletlerin bireyleriyle beraber yaşamaya, bir anlamda zorlanmıştır. Ünlü Alman yazar Max Fisch'in "*İşçi bekliyorduk, insanlar geldi.*" sözü Almanya'nın bu insanlara bakışının çarpıcı ve bir o kadar da kısa bir özetidir.

Türk işçiler yabancılaşma, psikolojik uyum, bir yere ait olma/olamama gibi sosyal ve psikolojik evrilmeden geçerken bir yandan da yaşadıkları ülke diliyle anlaşabilme sorunuyla karşılaşmıştır. Yeni lisan ve kültür hayatına adaptasyon, Almanya'daki birinci kuşak Türklerin en mühim sıkıntısı olmuştur. Bu sıkıntılardan hareketle edebiyata, yazmaya ilgisi ve yeteneği olanlar karşılaştıkları problemlerini, sorunlarını, sıkıntılarını, gözlemlerini, deneyimlerini, yabancılıklarını, yalnızlıklarını, gurbet duygularını, sıra hasretlerini kendilerine has bir dille yazıya dökmüştür. Böylelikle yazıların sayısı çoğaldıkça var olan yazar gurubu ilerleyen yıllarda işçi olarak geldikleri Almanya'da gelişecek Türk edebiyatının temellerini oluşturmuştur. Böylelikle 1960'lı yıllardan itibaren Almanya'da göçmen yazını yer tutmaya başlamıştır. Belirli bir ivmeyle büyüyen bu edebiyata çeşitli isimlendirmeler yapılmıştır:

<i>Konuk-(Misafir) İşçi Edebiyatı</i>	<i>(Gastarbeiterliteratur)</i>
<i>Azınlık Edebiyatı</i>	<i>(Minderheitsliteratur)</i>
<i>Gurbetçi Edebiyatı</i>	<i>(Ausländer Literatur)</i>
<i>Yabancı Edebiyat</i>	<i>(Literatur der Fremde)</i>
<i>Göçmen Edebiyat</i>	<i>(Migrantenliteratur)</i>
<i>Kültürlerarası Edebiyat</i>	<i>(Interkulturelle Literature)</i>
<i>Kültürarası Edebiyat</i>	<i>(TranskulturelleLiterature)</i>
	<i>(Zengin, 2010: s. 329-249)</i>

İlk beş dönemin adlandırılmasında kullanılan kavramlar; devletlerarası anlaşma gereğince, bir süreliğine gelen göçmenlerin, azınlıkların, gurbetçilerin, yabancıların, misafir işçilerin Almanya'daki sıfatlarını taşımaktadır. Son iki adlandırmada ise

değişimin izleri açıkça görülmektedir. Artık kültürlenme ve kültürleşme evrelerini yaşayan “yabancı”ların Almanya’nın bir parçası olarak algılandığının göstergesidir. Göçmen edebiyatı isimlendirmesi böylelikle ‘işçi’ olgusunun dışına çıkmıştır.²

Almanya’da yer edinen bu Göçmen Edebiyatı içerisinde, ileride “Almanya’daki Türk Edebiyatı”nı yaratacak kadar Türk yazarların öne çıktığı görülmektedir.³ Almanya’da gelişen Türk Edebiyatı üç kuşağa ayrılmaktadır. “1970-1980 yılları arasında kapsayan birinci evrede, edebî eserlerin temel konusunu göçmenlerin çektikleri acılar ve kimlik buhranı oluşturmaktadır. 1980-1995 yılları arasındaki ikinci evrede, edebî eserlerde göçmen yaşantısı artık bir kriz olarak değil ‘diller üstü’ ‘metasprachlich’ bir düzlemde ele alınır. 1995’ten günümüze kadar olan üçüncü evrede kaleme alınan edebî eserlerin temeli ise, artık yabancı bir ülkede yabancı olma fenomeni değildir, bu dönem eserleri daha önceki dönemlerden, etnografik bir bakışla anne-babalarının göç hikâyelerine konsantre olmasıyla ayrılmaktadır”(Boyacı, 2010: s. 881). Birinci kuşak Türkler Almanca bilmeyen, işçi olmak üzere görevlendirilmiş, neredeyse yalnızca belirli bir eğitim düzeyine sahip kişilerden oluşmaktadır (Şahin, 2013: s. 245). Ancak aralarında yazmaya yeteneği olan kişiler de vardır. Bunlar öncelikle kendi ana dillerinde ve tüm samimiyetleriyle yaşadıklarını kaleme almakla yetinmiştir. Birinci kuşak Türk yazarları, eserlerinde göçmenlerin göç sürecinde yaşadıkları sıkıntılar, en başta göçün kararı, ayrılış, yolculuk, yeni yurda/millete uyum süreci, geride kalanlara özlem ya da onlarla kesilen ilişkiler, yaşanan kültür şoku, işte çalışma şartları, yalnızlık, yabancılık, kimsesizlik, içe kapanıklığın getirdiği olumsuz duygulanmalar, gurbet ve sıla hasreti, işçi sorunları, siyasi açılımlar, Almanların Türklere-Türklerin Almanlara bakışı, dağılan aileler, kadın sorunu, dışlanmışlık, sabır gibi (Oymak, 2005: s. 99-114) daha çok sosyopsikolojik konuları işlemiştir. Bu konular hemen hemen hepsinin ortak konularıdır. Tüm bunlar, kabaca, bir gurbet süreci içinde

² Terimlerle ilgili ayrıntılı bilgiye bkz. Gürsel Aytaç, “Almanya’da Türk Edebiyatı”, Edebiyat Yazıları II, Gündoğan, Ankara 1991, s. 154.

³ Dursun Zengin, “Göçmen Edebiyatı’nda Yeni Bir Yazar. Mehmet Kılıç ve “Fühle Dich Wie Zu Hause” Adlı Romanı”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, S. 40, 2000, s. 104: Göçmen Edebiyatı kapsamında ilk sırayı Almanca yazan Türk yazarlar almaktadır. Diğer yabancılar arasında dağıtılan Chamisso ödülüne en çok layık görülen yabancılar arasında Türkler birinci sırada yer almaktadır. Bilindiği gibi adı geçen bu ödül, Alman edebiyat tarihinde romantikler arasında önemli bir üne kavuşmuş olan Fransız asıllı Peter Chamisso’nun (1781-1838) adına verilen anlamlı bir ödüldür.

yaşananları anlatmaktadır. Elbette farklı konulara değinenler de olmuştur. Genellikle nesir türünde ve ana dilde yazılan bu eserlerde estetik zevkin ve kaygının varlığını aramak çok da anlamlı değildir.

İkinci kuşak Türklerin büyük çoğunluğu, birinci kuşak göçmen veya misafir işçilerin çocuklarıdır. Türkiye’den Almanya’ya aile bileşiminden yararlanarak gelmiş ya da Almanya’da doğmuşlardır. Kısmen Almanca öğrenmiş, Alman okuluna gitmeye başlamış veya Almanya’ya evlenerek gelmişlerdir (Şahin, 2000: s. 3).

İkinci kuşak Türklerin arasından yazmaya hevesli kişilerin duygu ve düşünce dünyası ile ortaya koydukları ürünleri birinci kuşaktan biraz daha farklıdır. Daha doğru ifade etmek gerekirse ortak konularda kesişiyor olmakla beraber yıllar içerisinde değişen ve gelişen hayatlarla beraber perspektifleri de değişmiştir. Bunda en önemli etkenlerden birisi eğitim durumudur. Çünkü bu kuşakta eğitim düzeyi yükselmiştir. İkinci ve üçüncü kuşak yazarların eserlerinde ortak konuların biraz daha dışına çıktığı görülmektedir. Eserler çoğunlukla kültürlerarası meseleler üzerine kurulmuştur. Semran Cengiz, *Almanya’daki Türk Yazarların Romanlarında Kimlik ve Yabancılaşma* adlı doktora tezinde ikinci ve üçüncü kuşak yazarların eserlerinde “iki kültürlü ve iki kimlikli olmanın sıkıntıları” (Cengiz, 2009: s. 17) üzerinde durduklarını tespit etmiştir. Bu dönemin yazar/şairleri iki dilde yazmışlardır. Hatta ikidilli(bilingualism) (Yılmaz, 2014: s. 1645) eserler yazmışlardır. Öyle ki Almanya’da iki dilli eserlerin yazıldığı belirli bir akımdan söz etmek de mümkündür. Üçüncü ve dördüncü kuşak yazar/şairleri Almancaya neredeyse tamimiyle hâkimdir. Alman ve Türk edebiyatından, hatta diğer dünya edebiyatlarından sentezlemelerle, estetik zevk ve kaygı taşıyan ürünler ortaya koyarak bu yönde eserler yazmaya devam etmektedirler.

Almanya’daki Türk yazarların genel itibariyle iki kategoride değerlendirildiği de görülmektedir: “1. İlk olarak Almanya’da yazarlığa soyunanlar. 2. Türkiye’de yazar olup daha sonra Almanya’ya giderek orada yazarlığa devam edenler.” (Zengin, 2000: s. 104). Birinci kategoride değerlendirilen yazarlar, bu işe göçün verdiği sıkıntılarla, insan psikolojisinin en belirgin özelliği bir yere ait olma ihtiyacının yarattığı duygulanmalarla yazılar kaleme alarak başlamıştır. Ancak bu durum ikinci ve üçüncü kuşak yazarlarında değişir. Onlar yaşadıkları kültüre, topluma, yaşayışa daha uzun bir süredir dâhil oldukları ve Almancayı iyi bir seviyede kullanmayı başardıkları için edebiyatı bir uğraşı halinde görmüşlerdir.

Her iki ülkenin de izlerini taşıyan ve adeta üçüncü bir kimlikle ortaya çıkan bu melez edebiyat, küreselleşmeyle birlikte yeni temalar üretmeye devam etmektedir. Almanya'daki yazarlarımızın çoğu, bir kısım edebiyatseverler ve akademisyenler dışında Türkiye'de yeterince tanınmamaktadır.

Bu çalışmada üzerinde durulan Orhan Aras, Azerbaycan kökenli Türkiye'den Almanya'ya göçmüş bir yazardır. Almanya'da gelişen Türk edebiyatındaki tasnife bakıldığında Aras, Almanya'da yazarlığa soyunan ikinci kuşak yazarlar arasında değerlendirilmektedir. 1982'de Türkiye'de yaşadığı ekonomik sebepler nedeniyle Almanya'ya göç etmiş ve yazarlık kimliğini keşfetmiştir. Sadece şiir, roman ve denemeler yazmakla kalmamış; Azerbaycan lobisi faaliyetlerinde de bulunarak hem Azerbaycan Türklerinin, hem de Almanya'da yaşayan Türklerin problemlerini basın aracılığıyla Avrupa'da duyurmaya çalışmıştır.

II. Orhan Aras'ın Almanya'da Gelişen Türk Edebiyatı'ndaki Yeri

Almanya'da gelişen Türk edebiyatına bakıldığında Orhan Aras'ın Hasan Özdemir, Şinasi Dikmen, Osman Çeviksoy gibi ikinci kuşak sanatçıları arasında yer aldığı görülmektedir. Sanatçı, içinde yer aldığı kuşağın ortak ve farklı özelliklerine sahiptir.

1. Orhan Aras'ın İkinci Kuşak Yazar/Şairlerle Ortak Özellikleri

Yüksel Pazarkaya, Aysel Özakin, Bekir Yıldız, Aras Ören, Fethi Savaşçı, Güney Dal, Yücel Feyzioğlu, Habib Bektaş ve adı burada sayılamayan birinci kuşak yazar ve şairlerde olduğu gibi ikinci kuşak yazar ve şairlerin de ortak teması 'gurbet'tir. Örneğin birinci kuşak yazarlardan Fethi Savaşçı'nın *Almanya Gurbeti* (1977), Aras Ören'in *Berlin Üçlemesi* (1980) ya da Yüksel Pazarkaya'nın *İncindiğin Yerdir Gurbet* (1975) eserlerinde gurbetin yarattığı acı, keder, geride kalanlara özlem, sıla hasreti, yabancılık, yalnızlık, karamsarlık, içe dönüklük gibi duygular dile getirilirken Osman Çeviksoy'un *Ağlamak Yasak* (2011) adlı eserinde de bunlar anlatılmaktadır. Vatan hasreti, yalnızlık, ayrılık, ızdırap, yabancılık, kaçış, karamsarlık, hüznün gibi olumsuz duygular gurbetin yarattığı psikolojik vakalardır. Bu psikolojik hadiseler, Orhan Aras'ın da hemen hemen bütün eserlerinde kendini gösterir. Hayatının dönüm noktasını oluşturan Almanya'ya gidişini ve oradaki duygularını şu şekilde dile getirmektedir:

"Heç bilmezdim döngeler var, dönüm var. Ayrılık var, itginlik var, ölüm var. Üstad Şehriyar'ın dediği gibi, 'ayrılık'ın ne olduğunu

---

bilmezdim. Daha doğrusu bu kadar uzun, ıstıraplı, yakıcı ve korkunç olduğunu bilmezdim. 1982 yılı hayatımın dönüm noktası oldu. Türkiye'yi ve Türkiye'deki dostların her şeyin üzerinde gören biri için yabancı bir ülkede yapayalnız yaşamak nedir, onu orada öğrendim. Her şeye yeniden başlamak ve yalnızlıkların içerisinde insanın kendi kendisiyle mücadeleye kalkışması kolay bir şey değildir. Dostunuz, eleştirmeniniz, teşvikçiniz kendiniz olmak zorundasınız... O günler sanki demir bir kafesteydim.

*Alır hayal meni bulutlar kimi
Aparır kendimin üstüne tükür
Geçmişte gizlenen hatireleri
Tutup bir ucundan söktükçe sökür”(Aras, 1998: s. 45-46).*

Şair *Aşklar Daha Ölmedi* (2000) adlı şiir kitabında yer alan “Bu Topraklar Bizim Değil” şiirinin başında, gurbetin kendisi için ne anlama geldiğini, bu duygunun ne denli zor olduğunu birkaç cümleyle dile getirmiştir:

“Gurbet bir cehenneme kaçıştır. İnsanın kendisinden, toprağından kaçışın adıdır gurbet. Ayrıca yabandır, eldir, bir başka koku, bir başka görünüşdür gurbet. Yalnızlıktır, karamsarlıktır, yoğun yoğun özlemdir gurbet. Sürekli yaşamak insanı kendi kendisine yakınlaştırıyor. Kendi içindeki düşmanlığı öğretiyor insana. Çünkü kiminiz kimseniz yoktur. Çünkü inlediğinizde ‘can’ diyecek, ana kokan, şefkat dolu bir ses, alnınızda birikmiş soğuk terleri silecek bir el yoktur yanınızda. Ve kendinizle sarmaş dolaş olmak zorundasınız. Kendinizi tanımak, kendinizi sorgulamak ve kendinizi onaylamak zorundasınız.” (Aras, 2000: s. 49).

Gurbette en çok hissedilen duygu ‘özlem’dir. Aras, hem yurduna, hem de geride bıraktıklarına özlemi eserlerinde işlemiştir. Her fırsat bulduğunda memleketine duyduğu özlemi dile getiren şair, “Her Şey Aştı, Sıcaktı, Topraktı” ve “Uzaklardayım” adlı şiirinde bu duyguyu işlemektedir:

*(...)
Dudaklarda cigara,
Ellerde tespîh vardı
Büyükler konuşurdu bağıra bağıra,
Çocuklar susardı.
Tebessümler kısaydı, yarımdu dudaklarda,
Küfürler yoksulluk kusardı.*

---

*Umutsuzluk çökmüştü ortalığa,
Umut bir buğday tanesi kadardı.
Akşamdı
Karanlık buram buramdı.
Her şey,
Topraktı, berraktı, sıcaktı
(...) (Her Şey Aşkta, Sıcaktı, Topraktı, Aras, 2000: s. 20)*

*(...)
Artık aşılmaz olmuşsa aramızdaki yollar
Artık bir hançer gibi oturmuşsa yüreğime gurbet
Artık, bir alacakaranlıkta öpemiyorsam gözlerinden
Ve gözyaşlarını silemiyorsam yanaklarından
Bil ki, yine yalnızım, yine gözlerim nemli, yine dardayım
Bil ki, uzaklardayım gülüm, uzaklardayım.”
(...) (Uzaklardayım, Aras, 2000: s. 69)*

‘Sıla hasreti’ sadece şiirlerinde değil, diğer eserlerinde de yer almıştır. *Ayrılığın Rengi Hüzün* adlı otobiyografik romanın “Her Yolun Başında Oturmayın...” başlıklı bölümünde, kendi yurdunun, topraklarının sıcaklığından; arkadaşlıkların, dostlukların samimiyetlerinden ve en önemlisi yüreğinde derin yaralar açan gurbetten, geride bıraktıklarına duyduğu özleminden söz etmektedir:

“...Doğduğumuz topraklar bize sıcaklık ve samimilik bahşetmiş. Evet, çoğu şeyden mahrum büyüdük. (...) Ama sonuçta gülümseyen yüzümüz, dostluktan kabaran yüreğimiz, kendimizi feda edebileceğimiz arkadaşlarımız vardı. Ve nedense yoklukların da pek farkında değildik. Her gün, bir odun parçasını çantamızla birlikte küçücük kucağımıza sıkıştırır, güle oynaya okulun yolunu tutardık. Hatta o yükümüze rağmen karların, buzların üzerinde kayma yarışına girer, yerlere düşer, bir yerlerimizi incitir, ağlar daha yaşlar yanaklarımızdayken yeniden güler, yeniden kayardık. Ümit, gelecek, varlık gibi konular umrumuzda bile değildi. Hele yabancılık, gurbet aklımızın ucundan bile geçmezdi. Sanki o gurbete yakılan onlarca yakıcı türküleri söyleyen bizim analarımız değildi.” (Aras, 2002: s. 74).

Memleket özleminden sonra, hemen hemen bütün yazar ve şairlerde olduğu gibi, en çok işlenen konu ‘anne özlemi’dir. Aras, yurdundan ve annesinden ayrı yaşamanın zorluğunu ve ona duyduğu hasreti “Bu Topraklar Bizim Değil” ve “Yuvaya Sesleniş” adlı şiirlerinde dile getirmektedir:

(...)

"Anam yok yanı başımda

Bu güneş ısıtmıyor beni

Çiçekleri bir başka kokuyor buranın

Uykuları uyutmuyor beni"

(...) (Bu Topraklar Bizim Değil, Aras, 2000: s. 49)

"Anacığım, biliyorum,

Tandırdaki una, hasrete bulanmış yüzün

Biliyorum,

Bir ekmek kokusunda aramışsın bizi

Biliyorum,

Dar geldi şimdi evimiz sana.

Dolaştın boynu bükük odaları bir bir,

Bizden bir şeyler ummak ümidiyle..."

(...) (Yuvaya Sesleniş, Aras, 2000: s. 53)

Geride kalanlara duyulan derin özlem, içe dönüşün ve karamsar bir ruh dünyasının sebebi olabilir. Ve bunlar zamanla hastalıklı bir ruh haline de dönüşebilir. Orhan Aras'ın eserlerinde bu santimental hal kendini göstermektedir. *Ayrılığın Rengi Hüzün'*ün "Bir İnsan Ancak Gücü Yettiğinden Sorumludur" adlı bölümünün ilk satırlarından itibaren ruhunun ne kadar da karamsar olduğu açıkça görülmektedir:

"... Öyle güçsüzüm ki...

Hastalık ve özlem...

Ölümü derinden duyumsuyorum. Azrail'in parmakları ruhumda geziniyor. Okşana okşana ölüyorum anlayacağın. Yaşam çok garip. Mutluluğun ne kapısı ne de penceresi var. Bir yerlerden atlamak gerekiyor. Yaşama hazırlanmak, yaşamı sorgulamak, yasamla dalga geçmek, hepsi yalan. Bir curcuna içinde yol alıp gidiyoruz. Çoğu kez, basımıza bu kadar olayın nasıl geldiğinin bile farkında olamıyoruz. Yaşam bizimle dalgasını geçiyor. Zavallı birer figüran mıyız, yoksa aptal başrol oyuncular mıyız, bilemiyorum. Ama çoğu şeyin bizim dışımızda olup bittiğinin bilincindeyim." (Aras, 2002: s. 46).

Aras, "Sabrettiğine Karşılık Sana Selam Olsun" bölümünde de sorgulamalara devam etmektedir. Çünkü yaşamı, gerçekleri bir türlü anlamlandıramamaktadır. Biraz da bu nedenle kendini yalnız hissetmektedir. Bu nedenle de hayat, ona sıradan olayların yaşandığı bir yer gibi gelmektedir:

“... O gece eve dönmedim. Gittim ve tren istasyonunun içindeki banklardan birine oturdum. Telaşla koşuşturan yolcuları izledim. Her yüz ifadesinde başka mekânın, bir başka düşüncenin renklerini gördüm. Çizgilerle duyguların izlerini sürdüm. Her şey ayrılık kusuyordu. Bir yerden bir yere... Bir dünyadan başka dünyaya... Adımlar adımlar... Acı acı öten raylarda gizli ayrılık serüvenleri ve karanlıkların şeytani kahkahaları. İğrençti her şey! Yaşam bayağılık kokuyordu. Tekdüzelik bütün varlıklara sinmiş, her şeyi aynı biçime ve rene sokmuştu. Çeşnilik denen şey, aynı berbat melodinin tekrarından başka bir şey değildi. Eflatun'un dediği gibi, 'Gökkubbe'de söylenmemiş yeni bir şey yoktu.' Gözlerimizde perde, gönlümüzde perde, beynimizde perde ve gerçekler perdelerin arkasında meçhul mü meçhul... İsyanın bile manası yoktu. Çünkü gerçek bir kez kayıptı. Gerçeği aramak, gerçeği tanımak öyle kolay bir iş de değildi.” (Aras, 2002: s. 82).

Bir duygu olarak gurbet, içinde ayrılığı, özlemi, hüznü, karamsarlığı hatta daha da ileri bir boyut olarak psikolojik bunalımları barındırmaktadır. Dolayısıyla diğer yazar ve şairlerde olduğu gibi Aras'ın eserlerinde de bu duygulara yer verdiği görülmektedir. 'Yalnızlık hissi' aynı zamanda yazarları içe kapanma, kalabalıklardan uzaklaşma, kaçış isteği, huzuru hatıralarda arama, ana rahmine veya rüyalara sığınma arzusu gibi duygulara itmiştir. Yalnızlığı hem şiirlerinde, hem de *Ayrılığın Rengi Hüzün* adlı romanında işlemiştir. Eserin “Ben Ancak Derdimi ve Kederimi Onunla Paylaşıyorum...” adlı bölümünde, Almanya'da içini kuşatan yalnızlığını kaleme almaktadır:

“... Ya benim iç dünyam? Renkli veya paramparça bir mozaik düşün. İç dünyam aynen öyle. Tarif edemediğim renkler, biçimler, melodiler, acılar, özlemler ruhumu baştanbaşa bir sur gibi kusatmışlar. Ruhumdaki bütün bu karmaşaya rağmen nasıl bir çizgi üzerinde sabırla yürüyebildiğime hep şaşırışımdır. Ama sağlıklı düşündüğümde, beni ruhuma işlemiş sevginin kurtardığını biliyorum.” (Aras, 2002: s. 13).

“Seni Unutur Muyum Hiç” adlı şiirinde de yalnızlığın, yabancı memlekette 'el' olmanın, oralara ait olamamanın uyandırdığı acı bütün yalnızlıkla dile getirilmektedir:

(...)

Sesime ses vermiyor Anadolu rüzgârı
Umutların peşinde kısırak gibi avazım
Ağrının zirvesine yamanmış umutlarla
Yabancı diyarlarda Ağrı gibi yalnızım!

*Yalnızım, uçurumlar hasretime denk düşer
Ben saatin durduğu, delirdiği andayım
Bir manim, bir masalım, bir ağıtım yok benim
Sözlerin tükendiği zamansız zamandayım!*

*Şu uygarlık çölünde ölümüne susmuşum
Şikâyetim ufukta, bulutlar dilim dilim
Dilim kilit altında, yüreğim bağıyor
Ben buralı değilim, ben buralı değilim
(Aras, 2000: s. 52)*

Yalnızlık kadar en çok işlenen temalardan biri de 'yabancılık'tır. Dil, kültür, örf, âdet öğrenilse de, yıllardan beri Almanya'ya hizmet ediliyor olsa da 'el' içinde 'el' olma, gurbetçinin yüreğinden silinmez bir duygudur. "Buradan Gitmeli" adlı şiirinde olduğu gibi şair, eserlerinde 'yaban' duygusundan sıklıkla bahsetmektedir:

(...)
*Yalnızım, yabancıyım
Biraz da çabuk kırılan, küsen biriyim
Elim yüzüm, gözlerimdeki ışık yerinde değil sanki
Ne etmeli?
Düşünmek yarınları, öksüz kıyılarda göçeri dalgalar gibi
Karar vermeli...
Ya kalmalı yaban otu gibi renksiz ve kokusuz buralarda
Ya da gitmeli...
(...)
(Aras, 2000: s. 77)*

Gurbetteki yazarların/şairlerin, yabancılığı bu denli yoğun yaşamasının ve eserlerine yansıtmasının en temel sebebi, sosyal çevreleri tarafından uygulanan baskılardır: Kimi zaman bozuk aksanlarıyla Almanca konuşmaları, kimi zaman ten renklerinin koyu olması, kimi zaman ise sadece Türk olmaları nedenleriyle "yabancı" olarak görülmüşlerdir. Aras, başından geçen böyle bir olayı *Ayrılığın Rengi Hüzün'*de kaleme almıştır:

"... Kapıyı karısı açtı. Aynı yaşlarda, kısa saçlı, sarışın, orta boylu, ince, gözlüklü, asık suratlı biriydi. O da üniversitede hocaymış. Beni görür görmez hiçbir şey söylemeden başka odaya geçti. Dr. Hermann V. Beni oturma odasına aldı ve karısının yanına gitti.

Gitmesiyle de sesler yükseldi ve küçük bir tartışma yaşandı. Söylenenleri duyuyor ama hiçbir şey anlamıyordum. Bir kaç dakika sonra Dr. Hermann V. geriye geldi.

- Kusura bakmayın karım sizin gitmenizi istiyor, dedi.

O an sanki kısmî bir felç geçirdim ve oturduğum yerde öylece kalakaldım..." (Aras, 2002: s. 43).

Bahsedilen olumsuz duygular anlatılırken genellikle tercih edilen atmosfer, Almanya'nın kapalı havasından esinlenen yağışlı, kapalı, kasvetli iklimidir. Karamsar ruh, bu iklimle bağdaştırılmaktadır. Aras da diğer sanatçılar gibi eserlerinin hemen hemen hepsinde bu bağdaştırmalardan yararlanmaktadır:

(...)

Yerler ıslak.

Gece yine yağmur yağmış.

Silmiş süpürmüş ayak izlerini

İnsanlar geçiyor sokaktan ilgisizce,

Bakıyorum uzaktan uzaktan

Bakışlarımı yamıyorum kurşunî ufuklara,

Yardım bekliyorum bulutlardan

(...)

(Birazdan Gideceğim Buralardan, Aras, 2000: s. 74)

"Hava güneşliydi ama serindi. Gece yağın yağmurun ıslaklığı kaldırım kenarlarında öylece duruyordu. Su birikintileri, hafifçe esen rüzgârla oradan oraya savrulan kâğıt parçacıkları, sevimsiz, karışık renkli vitrinler kalabalık Frankfurt üzerindeki ilk izlenimlerimi olumsuzlaştırıyordu" (Aras, 2008: s. 214).

Bazen bir dekoratif unsur, bazen de ruhun betimlenmesinde kullanılan Almanya'nın ikliminin dışında eserlerde yerini alan ortak temalardan biri de 'barınma sorunu'dur. İlk kuşak göçmenler genellikle bekâr evlerinde kalmıştır. Bazıları ise Alman ailelerin yanında oda kiralamıştır. Yer sıkıntısı birçok esere hatta Almanya'ya giden işçi göçünü anlatan filmlere konu olmuştur.⁴ Bekâr evlerindeki yaşam koşulları, temizlik ya da Alman ailelerin yanında ortak alanları paylaşmanın yarattığı problemler anlatılmıştır. Nihayetinde ayrı kültürlerin bir çatı altında yaşamaya çalışırken bundan doğan yadırganmalar, küçümsenmeler, hor görülmeler ve bu davranış kaynaklı psikolojik sarsıntılar pek çok eserde yerini almıştır. Aras da

⁴ Bu konuyla ilgili bakınız Hülya Koçyiğit'in *Almanya Acı Vatan* adlı sinema filmi.

Son Cennet adlı romanında Almanya'ya yasadışı yollarla girmeye çalışan kahramanlarıyla mülteci kampında yaşanan sorunlardan bahsetmektedir. Göçmenlerin toplandığı bu yerlerde yaşananlar, bekâr evi ya da kiralık evlerde yaşanan sıkıntılardan biraz daha farklıdır. Orada yalnızca yeni ve tek bir kültüre alışma söz konusu değildir. Kampta birçok milletten gelen dini, dili, ırkı, rengi farklı insanlar vardır. Aras'ın eserlerinde Alman ev sahiplerinin onlar üzerindeki baskıları yoksa da mülteci kampında karşılaşılacaklar realist bir üslupla dile getirilmektedir:

“Kaldığım mülteci yurduna yüz metre kala yeniden durakladım. Yine o odaya dönecektim. Beyaz tavan, beyaz duvar kâğıtları, yer yer delinmiş kahverengi tahta kapı, duvara tutturulmuş zevksiz kitaplık, küçük buzdolabı, yanı başında tek kişilik yatak (...) Bizim topluca kaldığımız dört katlı yeşil bina eski bir oteldi ve sorumlumuz Bayan Meier'di. O her sabah daha kahvaltı yapmadan binaya geliyor, şikâyetleri dinliyor, notlar alıyordu. Bazen de sosyal daireden birileri geliyor, bir sürü kuralları, yasaları anlatıyor, yasakları sayıp döküyordu. Şehir dışına çıkmak, çalışmak, kendi başına işler çevirmek, iş kurmak, araba kullanmak, dinlenmek yasaktı.” (Aras, 2008: s. 200).

Almanya'da gelişen Türk edebiyatında hem birinci, hem de ikinci kuşakta ele alınan ortak konulardan biri işçi Türklerin işverenleriyle, iş ortamıyla, çalışma saatleriyle yaşadıkları sıkıntılardır. Yüksek oranda Türklerin insan gücünden yararlanan Almanlar, bunun karşılığında onlara hak ettiği değeri pek göstermemiştir. Yazarlar eserlerinde çalışma yerlerinde, fabrikalarda hor görülme, ağır ve uzun saat çalışma, adam kayırma gibi olumsuz şartlar altında çalışan işçilerin yaşadıkları sıkıntılara yer vermiştir. İkinci kuşak yazarlardan Osman Çeviksoy'un *Duvar'ın Öte Yanı*'ndaki (2011) “Dönüyoruz” adlı hikâyesinde bu sıkıntılardan bahsedilmektedir. Aras da *Ayrılığın Rengi Hüzün*'ün “Şimdi Sen Güzelce Sabret” adlı bölümünde ve “*Almancı Kardeş*” şiirinde insanı yıldırın bu çalışma ortamını dile getirmektedir:

“...İş diye aşkımız, duygularımızı öldürdüler. Bizi de öldürdüler anlıyor musun? Bizi de! Aşk olmayan yerde insan olur mu? Yabancılaştık, birbirimizi tanımaz olduk. Bütün bağlarımızı kopardılar. Yuttular bizi, bir köpek balığı gibi yuttular... Her yerde insanın kapkara yüreğinin, kanlı ellerinin izleri var. İğreniyorum bu gidişten (...)” (Aras, 2002: s. 10).

“(...)

Bir makinenin uğultusunda boğulmuş sesin

*Onurunu yüklemişsin pazularına..
Koşmuşsun ekmeğinin peşinde,
Ölümüne yorgunsun!*

*Şafakları unutmuşsun artık
Türküler yakmıyorsun ardından
Karanlıkları öpüyorsun geceleri
Bir sevgili niyetine
Yine de vurgunsun!*

*Bir yüreğin yurdunda
Bir yüreğin burada...
“Yabancılık” kazanmış alnına,
Emeğine karşılık...
Müebbete sürgünsün!”
(Aras, 2000: s. 65-66)*

1982’de ekonomik nedenlerle evlenerek Almanya’ya yerleşen ve orada yazarlığa soyunan Orhan Aras, ikinci kuşak yazarlarla yukarıda bahsedilen ortak temaları kullanmıştır. İkinci kuşak yazarlar, Almanya’da yaşayan ya da yaşamak zorunda kalan Türklerin pek çok sorunlarını eserlerinde yer vermiştir. Örneğin Türklerin hem toplumla daha çabuk kaynaşması, dil öğrenebilmeleri için Almanlarla kontak kurulması, yani karşı cinsle arkadaş olarak bu durumu kolaylaştırma durumu hikâye ve romanlarda yerini almıştır. Bu konunun yanı sıra iki ayrı kültür ve iki ayrı dinle karşı karşıya kalan bireylerin yaşadıkları çatışmalar da genellikle kaleme alınan konulardandır (Ceyhan Akça, 2015: s. 19-20).

Kültür şoku ve inanç gibi konuların dışında, yazar/şairlerin ele aldıkları konuların başında ‘aile ve çocuk’ gelmektedir. Burada gurbete giderken geride kalan, unutilan, parçalanan aileler ile genellikle de Alman kadınlarla evlenerek kurulan yeni hayatlar ve onların getirdiği gerilimler dile getirilmektedir. İki kültürün ortasına doğan çocuğun yaşadığı psikolojik sıkıntılar da yazarların dikkatinden kaçmamıştır. Çalışmak için ikinci plana itilen çocukluğun yetişkinlikte büyük problemlerin temeli olacağı unutulmuştur. Tüm bu konuların temelinde dar gelir ve fakirlik gelmektedir. Parasızlık yüzünden gelinen yeni ülkede hayatın getirdikleri önce insanlara mal olmuş, sonra da eserlere konu olmuştur. Orhan Aras, bahsedilen göçmenliğin bu konularına edebî eserlerinde yer vermese de genel yayın yönetmenliğini yaptığı *Referans* ve *Bakış* adlı iki dergide

değınmektedir. “*Kültür, Sanat ve Düşünce Dergisi*” mottosuyla çıkan *Referans Dergisi* 2013 yılından beri yayın hayatındadır. Türkçe yayımlanan *Referans Dergisi* Avrupa’da ve özellikle Almanya’da yaşayan Türklerin sorunlarını ele almaktadır.⁵

2014 yılında yayın hayatına başlayan *Bakış Dergisi* ise aylık kültür dergisidir. Türkçe basılan bu dergide de mezhep savaşları, Türkmenler, Türkler gibi Türklerin kültürleri, sorunları, değerleri, edebiyatları ve sanatçıları gibi genel konular işlenmektedir. Gerek Almanya’da yaşayan Türklerin, gerekse Türk dünyasındaki Türklerin meselelerine eğilerek, Almanya’da gelişen Türk edebiyatında işlenen konulara farklılık getirmektedir.

Orhan Aras’ın ikinci kuşak yazarlar arasında görülmesinin bir sebebi de sadece nesir türüne ağırlık vermemiş olmasıdır. Sanatçı ikinci kuşakta varlığı hızla artan şiir türünde örnekler vererek edebiyat dünyasının içine dâhil olmuştur. Ardından iki roman, köşe yazarlığı ve dergi yazıları da gelmektedir. Son olarak da 2013 yılında *Kaşgar’dan Berlin’e Portreler* adlı eseri kaleme almıştır. Eserde Cengiz Aytmatov’dan, Annemarie Şimmel’e; Yavuz Bülent Bakiler’den, Rabiye Kader’e kadar Türk coğrafyasından pek çok önemli şahsiyet ve esere yer vererek tanıtarak özellikle Almanya’da yetişen Türk nesline Türk dünyasını tanıtmaktadır. Şu an ise dünyaca ünlü *Ali ve Nino* adlı eserin sahibi Kurban Said’in hakkında araştırma-inceleme kitabı hazırlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında yazar/şairin sadece Almanya’ya göçün yarattığı psikolojik sıkıntıları ve sosyal hadiseleri yazılarına taşımadığı görülmektedir.

2. Orhan Aras’ın İkinci Kuşak Yazar/Şairlerden Farklı Özellikleri

İkinci kuşak yazarlar arasında yer aldığı tespit edilen Aras, elbette ki farklı konuları da ele almıştır. Bunlar özellikle Azerbaycan ve Karabağ üzerine yazılmış şiirler ve düz yazılarıdır. Yazarın *Azerbaycan Davamız ve Hoşgördük Gözel Yurdum* adlarında siyasî yazılarının toplandığı iki kitabı vardır. *Azerbaycan Davamız* adlı eseri, Azerbaycan uğruna yapılan çalışmalarının, kendisinin deyimiyle “dava”larının toplanıp bir silsile şeklinde anlatıldığı bir eserdir:

“Zafer’ kazanma ve yaşama savaşı veren böyle bir kuşağın içinde kendini bulan bizler, düşüncelerimizin çerçevesini Azerbaycan’la çizerken, bizler bulutlardan uzak bir ülkenin ve halkın hayalimsi

---

⁵ Orhan Aras’a dair 2009’dan sonraki son bilgiler 25 Aralık 2014 tarihinde yapılan yazışmalardan elde edilmiştir.

tablosuna gözlerimizi dikeyor, gönüllerimizin antenlerini Azerbaycan uydusuna çeviriyorduk.

Bütün özlemlerimiz, sevgilerimiz, ideallerimiz, hayallerimiz planlarımız Azerbaycan'a yönelikti. Bir ayrılık türküsünde, bir kahramanlık şiirinde, bir aşk hikâyesinde hep Azerbaycan'ı düşündük.

Böyle bir bağlılığa, böyle bir vefaya sevda mı denirdi? (...) Herkes her şey diyebilirdi. Ben kısaca 'dâvâ' dedim. Bütün tanımlamaları tek bir kavram altında topladım." (Aras, 1998: s. 5-6).

Azerbaycan'da çıkan 525-ci Qezét adlı gazetede yazılarından yirmi dokuz köşe yazısını Hosgördük Gözel Yurdum adlı eserinde toplayarak kitaplaştırmıştır. Art arda sıraladığı bu yirmi dokuz yazı, aynı zamanda art arda sıralanmış Türk dünyasının dertleridir. Eserinde Türk yurdunun kanayan yaralarını; Karabağ'ı, Hocalı katliamını okuyucusuna hatırlatmıştır. Aras, "Bizi Hangi Dünyada Öldürüyorlar Kardeşler" adlı yazısında Azerbaycan'da yapılan kıyımlar karşısında, Türkiye dâhil, bütün dünyanın bu olaylara sessiz kalmasına sitem etmiştir:

"... Oh kardeşlerim! İsimsiz, sahipsiz, talihsiz kardeşlerim! Bu dünya, sizin, bizim dünyamız değil sanki! Bu dünyada ne gözyaşlarımıza, ne de başışlarımıza kıymet veren bir Allah'ın kulu yok! Bu dünya ruhsuz, bu dünya soğuk, bu dünya vicdansız! Doğru, sizinle birlikte İlan Halimi'leri de suçsuz yere öldürüyorlar! Ama onların en azından arkalarında yürüyen 200 000 insanları var! Sizin hiç kimseniz yok! Size sahip çıkan bile yok! Yoksa sizi başka dünyada mı öldürüyorlar?" (Aras, 2007: s. 14).

Aras, özellikle Azerbaycan'a sevgisini ve bağlılığını Karabağ'ın Gözyaşları (1990) adındaki şiir kitabında işlemiştir. Karabağ'ın işgali üzerine duyulan çaresizlik ve hüznün, Karabağ'da şehit düşenlere saygı ve övgü; Ebülfez Elçi Bey'e duyulan hayranlık, özlem, sevgi; Azerbaycan olayları karşısında Batı'nın aldığı tavır, kin, öfke, 20 Ocak, Kara Yanvar gibi konular şiirlerinde işlenmiştir:

"Şu yavrular senindir, senin için ölüyor,
Sinene çökmüş yağı, canım Azerbaycan'ım!
Kinimiz sabrımızın varlığını siliyor,
Yırtacağız bu çağı, canım Azerbaycan'ım!

Bağrında doğan güneş, yüzüne şevk verecek
Yeni doğan bebekler hürriyeti görecek
Dünyanın bu çarkını yine Türk çevirecek
Gariplerin otağı canım Azerbaycan'ım!

(...)

(Azerbaycan'ıma, Aras, 1990: s. 11)

Karabağ'ın Gözyaşları'nda elli beş şiirden on birini Azerbaycan şivesiyle yazan Aras, oralara duyduğu hasreti, sevgiyi, bağlılığı ve üzerinde yürütülen oyunlar karşısındaki hüznünü göstermesi bakımından da dikkat çekicidir:

Deli deli niye bele ahırsan?

Denen görüm, derdin nedir ay Aras?

Bir o taya, bir bu taya bahırsan,

Bilirsen mi zulm beledi ay Aras.

(...)

Ne günüdü, ne ayıdı, ne çağı?

Hansı ayda guruttular bulağı?

Bağıbansız geret olan bu bağı,

Kim budadı, kimler yedi ay Aras?

(Ay Aras, Aras, 1990: s. 8)

Aras'ı içinde yer aldığı kuşaktan ayıran özelliklerden biri de eserlerindeki dildir. Döneminin yazarlarının genelinde görülen iki dillilik (Almanca – Türkçe) onun eserlerinde görülmez. Döneminin yazarlarına göre eserlerindeki kullandığı dil konusunda Türkçeden yana hassasiyeti görülür. Sadece *Ayrılığın Rengi Hüzün* adlı eseri, *Deutschland Gib Mir Ein Wenig Liebe* adıyla Almanca olarak 2005'te Almanya'da yayınlanmıştır. Daha çok onun hem manzum, hem mensur eserlerinde iki lehçelilik (Türkiye Türkçesi – Azerbaycan Türkçesi) ön plana çıkmıştır. Avrupa'da Azerbaycan ve Karabağ ile ilgili sorunları dile getirebilmenin sorumluluğuyla iki lehçelilik psikolojisi (Karaağaç, 2011: s. 483-486) içinde yazılar ve şiirler kaleme almıştır.

Sonuç

1982 yılında Almanya'ya göç eden Orhan Aras, Almanya'da gelişen Türk Edebiyatının 'Almanya'da yazarlığa soyunan Türk kökenli yazarlar' kategorisinde ve ele aldığı konular ile kullandığı dil açısından değerlendirildiğinde ikinci kuşak yazarlar arasında yer aldığı görülmektedir. Sanatçı, birinci kuşakta yazarlarında çok yoğun olarak görülen ancak ikinci kuşak yazarlarda nispeten azalan gurbet duygusunun psikoloji üzerindeki neredeyse tüm etkilerinden bahsetmektedir. Elem, keder, geride bırakılanlara duyulan özlem, sıla hasreti, karamsarlık, yalnızlık, yabancılık iki kuşağın ve Aras'ın en

çok işlediği konu olmuştur. Gurbet ve yansıma duygularının yanı sıra Almanya’da karşılaşılan dil ve kültür, barınacak yer, çalışma süresi ve çalışma ortamında karşılaşılan dışlanma gibi sorunlar da ikinci kuşağın konularının Aras’ın eserleriyle kesiştiği konulardır. Onu diğer yazarlardan ayıran en önemli özelliği ise Türkiye’den Almanya’ya göç etmiş Azerbaycan kökenli bir ailenin bireyi olmasıdır. Bu nedenle Orhan Aras, başta Azerbaycan’ın ve tüm Türk dünyasının sorunlarını eserlerine konu etmiş ve içinde yer aldığı kuşağın karakteristik bir yazarı olarak ön plana çıkmıştır.

KAYNAKLAR

- AKSOY, Nazan, (1999), “Almanya: Yeni Bir Yurt (mu?)”, *Virgöl*, S. 22, ss. 42-45.
- ASUTAY, Hikmet – ÇELİKTEN, Sema, (2013), “Birinci Kuşak Göçmen Yazına Bekir Yıldız’ın ‘Alman Ekmeği’ Açısından Bakış”, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(1), ss. 211-220.
- ARAS, Orhan, (1990), *Karabağ’ın Gözyaşları*, Hamle Yayınları, İstanbul.
- , (1998), *Azerbaycan Davamız*, Hamle Yayınları, İstanbul.
- , (2000), *Aşklar Daha Ölmedi*, Boyut Kitapları, İstanbul.
- , (2002), *Ayrılığın Rengi Hüzün*, Boyut Kitapları, İstanbul.
- , (2005), *Deutschland Gib Mir Ein Wenig Liebe*, Almanya.
- , (2007), *Hoşgördük Güzel Yurdum*, Yom Yayınları, Bakü.
- , (2008), *Son Cennet*, Anfora Yayınları, İstanbul.
- , (2013), *Kaşgar’dan Berlin’e Portreler*, Berikan Yayınları, İstanbul.
- AYTAÇ, Gürsel, (1995), “Almanca Yazan Türklerin Artıları, Eksileri”, *Edebiyat Yazıları III*, Gündoğan Yayınları, Ankara, ss. 237-239.
- , (1991), “Almanya’da Türk Edebiyatı”, *Edebiyat Yazıları II*, Gündoğan Yayınları, Ankara, ss. 153-156.
- , (1995), “Edebiyatın Sürgünleri”, *Edebiyat Yazıları III*, Gündoğan Yayınları, Ankara, ss. 57-61.
- BOYACI, İsmail, (2010), “Pazarkaya Örneğinde Göçmen Türk Aydınımın Kimlik Problemi Ve Bu Problemin Çözümü”, *Turkish*

Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 5/2 Spring, ss. 878-896.

CENGİZ, Semran, (2009), *Almanya'daki Türk Yazarların Romanlarında Kimlik ve Yabancılaşma*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.

-----, (2010), "Göç, Kimlik, Edebiyat", *Zeitschrift für Die Welt der Türken, Journal of World of Turks*, Vol. 2, No.3.

CEYHAN AKÇA, Nesime, (2015), "Osman Çeviksoy'un Hikâyelerinde Almanya'daki Birinci ve İkinci Kuşak Göçmen Türkler", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 8, S. 1, Haziran, ss. 1-24.

GÜRMAN ŞAHİN, Asuman, (2009), *Orhan Aras'ın Hayatı ve Eserleri Üzerinde Bir Değerlendirme*, (Dan. Yrd. Doç. Dr. İrfan Murat Yıldırım), Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa.

EKİZ, Tevfik, (2006), *Almanca Yazan Türklerde Metinlerarasılık*, Çankaya Üniversitesi Yayınları, Ankara.

KARAAĞAÇ, Günay, (2011), "İki Lehçelilik Psikolojisi", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Aralık, C: CI, S: 720, ss. 483-486.

KARAKUŞ Mahmut - KURUYAZICI Nilüfer, (2001), *Gurbeti Vatan Edenler Almanca Yazan Almanyalı Türkler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

KULA, Onur Bilge, (1993), *Alman Kültüründe Türk İmgesi I-II*, Gündoğan Yayınları, Ankara.

ÖZBAKIR, İbrahim, (2000), "Almanya 'Konuk İşçi Edebiyatı'nın Bir Türk Temsilcisi Renan Demirkan'ın 'Üç Şekerli Demli Çay'ında Kimlik Problemi", *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, S. IX, ss. 211-222.

PAZARKAYA, Yüksel, (2006), "Göç Süreciyle Yurtdışında Oluşan Türk Edebiyatı", *Türk Edebiyatı Tarihi*, C. 4, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, ss. 627-640.

ŞAHİN, Sedat, (2000), "Almanya'ya Türk Vatandaşlarının Göçünün 51. Yılı Kazanımlar ve Tehditler", *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, S. IX, ss. 1-15.

-----, (2013), "Almanya'da Ünlü ve Yalnız Şair: Hasan Özdemir", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Dergisi*, Cilt 30, S.1, ss. 239-248.

TAŞTAN, A. Vahap, (1996), "Almanya'da İkinci Kuşak Türklerde Kimlik Sorunu", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 7, ss.171-174.

TEMİR, Ahmet, (1998), *60 Yıl Almanya*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

TOPÇU, Hayrunisa, (2009), "Avrupa ve Amerika'da Türk Edebiyatı", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4 /1-1, Winter, ss. 701-733.

YILMAZ, Mehmet Yalçın, (2014), "İki dillilik Olgusu ve Almanya'daki Türklerin İki Dilli Eğitim Sorunu", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/3 Winter, ss. 1641-1651.

ZENGİN, Dursun, (2000), "Göçmen Edebiyatı'nda Yeni Bir Yazar. Mehmet Kılıç ve "Fühle Dich Wie Zu Hause" Adlı Romanı", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. 40, ss. 103-135.

ZENGİN, Erkan, (2010), "Türk Alman Edebiyatına Tarihsel bir Bakış ve Bu Edebiyata İlişkin Kavramlar", *Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Bahar (12), ss. 329-249.

